

DOSYA/GÖZLEM VE GÖRÜŞLER**KAMU ÇALIŞANLARININ SINIFSAK KONUMU VE ÖRGÜTLENME KAPASİTESİ**

Tülin ÖNGEN*

GİRİŞ

Toplumbilim literatüründe gerek sınıf konumları gerekse sınıf kapasiteleri açısından en tartışmalı işgücü türleri hizmet sektörü çalışanlarıdır. Bunlar içinde kamuda istihdam edilenlerin durumu daha da kritiktir. Bir kere kamuda çalışanlar, doğrudan sermaye adına değil, devlet adına işgörürler, dolayısıyla gelirlerini sermaye yerine devlet gelirlerinden (vergilerden) elde ederler. İkincisi çoğunlukla doğrudan maddi mal üretimine dönük işlerde çalışmazlar, başka bir deyişle gördükleri işler daha çok kullanım değeri yaratan bir emek etkinliği içerir. Üçüncüsü asıl işlevleri toplumsal yeniden üretimi gerçekleştirmek olduğundan, hem emek hem de ürün sunumu açısından doğrudan pazar koşullarına tabi olmayan işlerde çalışırlar. Bu yüzden birebir kapitalist metalaşma biçimlerine tabi olmayan üretim alanlarında çalışan kamu elemanları, doğrudan sömürü ilişkileri içinde gözükmezler. Sonuçta kolektif iş süreci içindeki rolleri, öteki emek türlerinininki kadar kolay saptanamaz. Bu güçlük, onların sınıfsal aidiyetleri konusunda belirsizliklere yol açmakla kalmaz, aynı zamanda emek nosyonu üzerinden bir kimlik oluşturma olanaklarını da sınırlar.

Sınıfsal farklılaşmayı, sosyal işbölümü içindeki yerler (üretim ilişkileri) bazında ele alan marksist kuram karşısında sınıf yerlerini pazar içindeki yaşam koşulları/şansları (mesleksen dağılım) ekseninde değerlendiren weberci kuram, doğrudan maddi mal üretimine dönük olmayan işlerde çalışanları, tamamen işçi sınıfı kapsamı dışında tutar. Weberci yazarlarca bunlar, a priori orta sınıf içinde değerlendirilir. Buna karşılık marksist yazarlar açısından da konunun tam anlamıyla kesin bir çözüme kavuştuğu söylenemez. Bazı marksistler, devlete veya kamuya ait işletme ve kurumlarda çalışanları, işçi sınıfını tanımlayan nesnel ölçütler açısından negatif bir konumda değerlendirirken, bazıları da sosyolojik özellikleri ve siyasal yönelimlerinden yola çıkarak bunları işçi sınıfından çok orta sınıflara yakın görürler. Bu yazıda kuramsal tartışmaların ayrıntısına girmeksizin kamu çalışanlarının marksist sınıf yaklaşımı açısından nasıl

değerlendirilebileceği sorunu üzerinde durulacaktır. Bunun için öncelikle marksist kuramın sınıftan ne anladığı, sınıfsal belirlenim ölçütlerinin ne olduğu ve sınıf özneyi nasıl sorunsallaştırdığı tartışılacaktır.

Sınıf Nedir?

Bir kere hemen vurgulanmalıdır ki marksizmin sınıfla ilgisi akademik değil, politiktir. Dolayısıyla sınıf yerleri sorunu, metodolojik bir sorun olmaktan çok devrimci öznenin tarihsel kuruluşuyla ilgili ontolojik bir sorun niteliğindedir. Çünkü 'tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihi' olarak kavrayan marksist kurama göre sınıflar, toplumsal pratiğin kurucu özneleridir. Tarihsel ilerlemeyi devrimci kopuşlar bağlamında değerlendiren tarihsel materyalist kuramda kapitalist toplumun devrimci dönüşümünü gerçekleştirecek sınıf, proletaryadan başkası değildir. Bu nedenle marksizm için sınıf, burjuva bilim anlayışında olduğu gibi toplumsal hiyerarşinin herhangi bir ampirik kategorisi ya da toplumsal hareketin herhangi bir öznesi değildir. Sınıf, toplum çözümlerinin ana değişkeni, sınıflar mücadelesi de toplumsal ilerlemenin temel jeneratörüdür. Bu bağlamda kapitalist toplumdan çıkarı olmayan tek sınıf olan işçi sınıfı, kapitalizmi dönüştürecek biricik toplumsal öznedir.

İşte kapitalizmi tarih sahnesinden silerek yerine daha ileri, sömürsüz, gerçek anlamda insancıl ve özgür bir toplum kuracak olan devrimci öznenin *nasil oluştuğu/kurulduğu*, marksist düşüncenin ana sorunsalıdır. Böyle bir sorunsal çerçevesinde proletaryanın kapitalist üretim süreci içindeki nesnel yeri kadar toplumsal formasyon içindeki özne koşullarının anlaşılması, hem sınıfsal belirlenimin hem de toplumun dönüşümün anahtarını niteliğindedir. İşçi sınıfının üretim süreci içindeki yeri, proletaryanın devrimci rolünün maddi temelini oluşturduğundan, marksist yaklaşım, weberci yaklaşımın aksine, tek başına üretim süreci içindeki nesnel yerlerin belirlenmesiyle (teknik işbölümü ya da mesleksen farklılaşma) yetinmez, nesnel sınıf konumlarını belirleyen toplumsal işbölümü olgusu ve bunun sosyal, ekonomik ve politik bağımlılık biçimleriyle olan ilintisini sorgular. İşçi sınıfının bileşimi ya da kapsamı sorunu da bu bağlamda

* Öğr. Üyesi., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

tartışma konusu olur. Çünkü sınıf üyeleri, üretim sürecindeki nesnel konumlarından ("kendinde sınıf" uğrağı) toplumsal mücadelenin etkin güçleri konumuna yükseldikçe ("kendi için sınıf" uğrağı), dönüşür ve dönüştüren özne haline gelir.

Marksizme göre insanların toplumsal konumlarını ve toplumsal pratik içindeki rollerini belirleyen ana etmen sosyal işbölümü yapısı içindeki yerleridir. Sosyal işbölümü yapısı ise, verili toplumsal üretim ilişkilerinin bir türevidir. Toplumsal yapı içinde başka eşitsizlikler ile bundan kaynaklanan başka bağımlılık biçimleri bulunsalar bile, marksizm, sınıf dışı tabiyet ilişkilerinin toplumsal eşitsizlikleri tüm yönleriyle açıklayamayacağını, dahası sınıf dışı öznelerin hiçbirinin toplumsal dönüşümün aktörleri olarak işgöremeyeceklerini varsayar. Örneğin, meslek, eğitim, din, etnik köken, kültür gibi farklılaşmalara dayanan toplumsal ilişkiler, ne toplumsal eşitsizliğin gerçek temelini oluşturur, ne de bunlardan kaynaklanan çatışmalar, tek başına gerçek anlamda eşitlikçi bir toplumun kurulmasını sağlar. Bundan ötürü sınıfsal bölünmeyi hesaba katmayan toplum çözümlemeleri, var olan toplumsal yapının özgüllükleri konusunda belli bir fikir verse bile, iktidar olgusunun özünü ya da gerçek kaynağını gözler önüne seremez.

Toplumsal eşitsizliklerin kökeninde neyin yattığı ve toplumsal iktidarın hangi temeller üzerinde yükseldiği sorunu, sınıf olgusunu, toplum ve siyaset kuramının merkezine koyar. Gerçekten tarihte var olan tüm toplumsal formasyonlara ve geçerli tüm iktidar biçimlerine baktığımızda, hemen hemen tüm eşitsizliklerin verili ekonomik yapının ürünü olduğu, başka bir deyişle ekonomik güç ilişkilerinin toplumsal ve siyasal eşitsizliklerin de ana kaynağını oluşturduğu görülür. Ekonomik güç ilişkilerinin kökeninde ise üretim araçlarıyla kurulan ilişki yatar. Üretim araçları üzerindeki sahiplik biçimleri (mülkiyet rejimi), insanların üretim süreci içindeki yerlerini ve rollerini belirlemek suretiyle belli bir üretim tarzı ile ona denk düşen üretim ilişkileri sistemi oluşturur.

Demek ki her üretim tarzının kendine özgü bir sınıf yapısı vardır. Örneğin kapitalist üretim tarzında üretim araçları üzerindeki sahiplik biçimlerine göre belirlenen iki kutuplu bir sınıf yapısı egemendir: Bu iki ana kutup, üretim araçlarına sahip egemen sınıf (kapitalist sınıf) ile üretim araçlarından soyutlanmış doğrudan üreticilerden oluşan bağımlı sınıflardır (işçi sınıfı). Kuşkusuz iki kutuplu sınıf yapısı en üst soyutlama düzeyinde kavranabilen, yani üretim tarzı düzeyinde geçerli olan bir yapıdır. Oysa gerçek yaşamda hiçbir üretim tarzı saf halde bulunmaz, dolayısıyla hiçbir toplum türdeş ve iki kutuplu bir hiyerarşik yapı içermez. Kapitalist toplumsal formasyon düzeyinde de bu iki kutup dışında çeşitli sınıf dilimlerini kucaklayan daha çoğulcu bir yapı geçerlidir. Örneğin 'geçici' ya da 'geçiş halindeki' sınıflar ile her sınıfın kendi içindeki sektörel bölünmelerinden oluşan karmaşık ve dinamik bir sınıf yapısı gözlenir. Bu sınıf dilimlerinin bir bölümü kapitalist sınıfın ya da işçi sınıfının birer unsuru iken, bir bölümü de iki kutup arasında yer alan 'ara' sınıf unsurları

niteliğindedir. Günümüz marksistlerinin bir bölümü, bunları, 'yeni orta sınıflar', 'yeni küçük burjuvazi', 'çelişik sınıfsal konumlar' veya 'özerk sınıflar' bağlamında değerlendirir. Söz konusu kavramlaştırmalar özellikle hizmet elemanları ile kamu sektörü çalışanları açısından son derece kritiktir.

Öte yandan üretim araçları ile kurulan ilişki, yalnızca üretim süreci içindeki rolleri tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal formasyon içindeki yerleri de belirler. Çünkü, toplumsal üründen alınan payı, daha doğrusu bu payın *neye* göre ve *nasıl* elde edileceğini belirleyen yine mülkiyet ilişkileridir. Öyle ki, toplumsal üründen elde edilen payın miktarı ve bu payın elde edilme biçimi, insanların toplumun yönetiminde ne kadar söz sahibi olacağına da karar veren en önemli etmendir. Dolayısıyla üretim araçlarıyla kurulan ilişkinin türüne göre belirlenen üretim süreci içindeki nesnel sınıf yerleri, toplumsal ve politik bağımlılık biçimlerinin de maddi temelini oluşturur. Bu yüzden kapitalist iktidar ilişkilerinin özü bu noktada aranmalıdır.

Sınıf, bir ilişkidir, çünkü verili üretim ilişkilerinin tarafları sınıflardır. Öyle ki kapitalist üretimde *artık değer* biçiminde gerçekleşen artık ürünü yaratanlar mülksüz doğrudan üreticiler iken, yaratılan artığa el koyanlar mülk sahibi sınıflardır. O halde sınıf olgusunun temelinde sömürü, dolayısıyla sınıf ilişkilerinin gerisinde sömürü ilişkileri bulunur. Artığın gerçekleşmesi veya elkonulması biçimleri ile bundan kaynaklanan bağımlılık ve çatışma biçimleri değiştikçe, sınıf yerleri ve sınıflar arasındaki ilişkiler de değişir. Örneğin üretici güçlerin ilerlemesine bağlı olarak kolektif işbölümünün (uzmanlaşma) gelişmesiyle ya da sınıflar mücadelesinin yükselmesiyle, üretim süreci yeniden örgütlenir ve yeni sömürü stratejileri yaşama geçer. Bunun sonucunda kolektif iş sürecindeki roller değişir, hatta yeni roller (yeni işgücü türleri/meslek kategorileri) ortaya çıkar. Bu da sınıflar arasındaki sınırların yeniden çizilmesini ve her sınıf içindeki bölünmenin (tabakalar) yeniden belirlenmesini beraberinde getirir.

Üretim ve emek süreçlerinin yeniden örgütlenmesi, toplumsal formasyon düzeyinde de etkili olur ve insanlar arasındaki tüm ilişkileri (sosyal üretim ilişkileri) yeniden biçimlendirir. Çünkü emek sürecinin hareket yasaları maddi üretim alanıyla sınırlı kalmaz, toplumsal örgütlenmenin her alanına yansır. Örneğin sermaye birikim süreçlerinin değişmesiyle, yeni devlet formları, siyasal rejim anlayışları, toplumsal uzlaşma biçimleri, ideolojik ve kültürel değerler gündeme gelir. Bu nedenle kapitalist sınıf yapısı çözümlenirken, özellikle işçi sınıfının kapsamı ve bileşimi tartışılırken, emeğin üretim araçları etrafındaki örgütlenme tarzı ile buna bağlı olarak gelişen yeni proleterleşme süreçleri ve sınıflar arasındaki bağımlılık veya egemenlik ilişkilerinin yeni biçimleri de ayrıntılı olarak incelenmelidir.

İşçi Sınıfının Nesnel Belirleyenleri ve Kamu Çalışanlarının Sınıfsal Konumu

Kapitalist sınıf yapısının özgül bir formu olarak tarih sahnesine çıkmış olan işçi sınıfı, en geniş anlamıyla üretim

araçlarından tümüyle soyutlanmış olan ve yaşamak için emeğini pazarda satmak zorunda kalan doğrudan üreticileri kapsar. Kapitalist üretim, bir *meta* üretimi (pazar için üretim) sistemi olduğundan, bu sistem içinde herşey gibi emek de metalaşmış olarak varlığını sürdürür. O halde herhangi bir üretim aracına sahip olmayan, dolayısıyla geçimini sağlamak için emeğini satmak zorunda kalan tüm doğrudan üreticiler, en geniş anlamda işçi sınıfını oluşturur. Ancak mülksüzlük ya da ücretlilik olgusuna dayanan böylesine geniş bir sınıf tanımının günümüz çalışma biçimleri karşısında yetersiz kalması kaçınılmazdır. Her şeyden önce kapitalist üretimin tarihsel olarak ayırdedici özelliklerinden biri, emeğin *üretken emek* ve *üretken olmayan emek* biçiminde kendi içinde bölünmesidir. Bu ayırım, yalnızca weberciler için değil, pek çok marksist için de işçi sınıfının kapsamı açısından önemli bir husustur. Kapitalist üretimde emek, kafa emeği ve kol emeği olmak üzere farklı biçimlerde somutlaşır. Üretken emek, maddi üretim süreçleri içinde yer alan ve doğrudan artık değer üreten emekçileri niteler. Buna karşılık üretken olmayan emek, daha çok dolaşım süreci içinde yer alan ve doğrudan artık değer üretmeyen, hatta varlıkları doğrudan artık değer üreticisi durumunda olan emekçilere bağlı olan işgücü türlerini niteler. Tam olarak birebir bir özdeşlik içinde bulunmamakla birlikte üretken emek, daha çok kol gücüne dayalı olarak çalışan ve "mavi yakalı" dediğimiz grubu oluşturur (sanayi işçisi), buna karşılık üretken olmayan emek ise genellikle kafa gücüne dayalı olarak çalışan ve satış, bankacılık, reklamcılık gibi büro işlerinde yoğunlaşan "beyaz yakalı" çalışanları (hizmet sektörü) kapsar.

Beyaz yakalı sektör son yüzyılda hızla büyüyen ve kapsamı genişleyen bir sektördür. Tekelci kapitalist devletin ekonomik ve sosyal alandaki işlevlerinin artmasına bağlı olarak, ayrıca, geniş bir kamu sektörü doğmuştur. Kamusal çalışmanın önemli bir bölümü beyaz yakalı mesleklerden oluşur. Gelişmiş ülkelerde aktif nüfusun yüzde yetmişlere varan bir oranının hizmetlerde yoğunlaştığı görülür. Günümüzde meta üretimi alanı giderek daralmakta ("sanaysizleştirme" süreci), buna karşılık hizmet üretimi alanı genişlemektedir ("hizmetlerin endüstrileşmesi"). Kamu sektöründe ise durum daha farklıdır. Devletin ve kamunun yeniden yapılandırılması doğrultusunda kamu sektörü giderek daralmakta, bu sektör çalışanlarının önemli bir bölümü tasfiye edilmektedir.

Üretimin niteliği veya çalışma koşullarının farklılığı gibi nedenlerden ötürü hizmet elemanlarının ve kamu çalışanlarının sınıf konumları literatürde oldukça tartışmalıdır. Hizmetler, genellikle kullanım değeri yaratan emeğe dayanan, dolayısıyla daha çok üretken olmayan emek türlerini içeren bir sektördür. Beyaz yakalıları orta sınıf olarak niteleyen weberciler yanısıra bazı marksistler de hizmet işgücünü, üretken olmayan emek olduğundan ya da emek ile sermaye ilişkisinin ("ücretlilik ilişkisi") özgüllüğünden ötürü işçi sınıfı kapsamı dışında tutar. Bu yazarlarca kamusal hizmet üreticileri, "yeni orta sınıflar" içinde veya "bağımsız" bir sınıf olarak nitelenir.

Günümüz işçi sınıfının net bir portresini çizebilmek için yeni proleterleşme ölçütlerine gereksinim duyulması

normaldir. Ancak bu ölçütlerin, emek nosyonu üzerinden formüle edilen sınıf kavrayışı ile tutarlı olması ilke edinmelidir. Oysa pek çoğunda bu ilkenin gözetilmediği, bu yüzden de yeni sınıf konumlarının icat edildiği görülür. Bir kere geleneksel marksist yaklaşımda işçi sınıfının üretim süreci içindeki nesnel yeri, emeğin somut biçimine ya da istihdamın niteliğine göre değil, toplumsal işbölümü içindeki rolüne bağlı olarak belirlenir. Başka bir deyişle asıl olan emeğin kolektif iş süreci içindeki işlevi olup, ister üretken emek ister üretken olmayan emek olsun ya da ister kamu sektöründe ister özel sektörde çalışsın, bu ayrımlar, kapitalizmin yarattığı yapay bölünmelerdir.

Bu bağlamda genel hizmetler ve kamusal hizmet üreticilerini, farklı sınıfsal konumlarda değerlendirmek marksist sınıf kavramı açısından sorunludur. Hizmetler, emek etkinliğinin olsa olsa bir türü/bir boyutu olup, hizmet işçisi, gerçekte işçi sınıfının bir parçası durumundadır. Hizmet üretiminin maddi mal üretiminden farkı, ürünün madde olarak değil, hizmet biçiminde somutlaşmasıdır. Nitekim Marx, emeği kolektif iş süreci içindeki rolü temelinde ele almış ve gerek doğrudan artık değer üreten gerekse artık değer üretimine dolaylı olarak katkıda bulunan tüm emek kategorilerini "*kolektif işçi*" kapsamında tanımlamıştır. Kapitalist üretimin kooperatif karakterini ayrıntılı olarak inceleyen Marx, üretici güçlerin gelişmesine bağlı olarak uzmanlaşmanın artacağını, bununla birlikte üretken emek ile üretken olmayan emek arasındaki ayırımın giderek önemsizleşeceğini vurgulamıştır.

Günümüzde ise kapitalist pazarın, tüm öteki ürünler gibi hizmetleri de büyük ölçüde metalaştırdığı, yaratılan ürünün son kertede değişim değerine tabi olduğu (pazarda alınıp satıldığı), dolayısıyla hizmet üreticilerinin kapitalist sömürü mekanizmalarına tabi oldukları ortadadır. Bu nedenle hizmet sektörü çalışanlarının, genel olarak işçi sınıfı kapsamında değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşımdır. Nitekim yapılan çalışmalar, büro işçilerinin büyük bir bölümünün proleterleştiğini ya da hızlı bir proleterleşme süreci içinde bulunduğu açıkça ortaya koymaktadır. Günümüzde hizmet işçilerinin, hem sayıca, hem de nitelik olarak sınıfın en önemli katmanını oluşturdukları yadsınamaz.

Bununla birlikte kamu sektöründeki çalışmanın özel sektörden farklı koşullar içerdiği bir gerçektir. İşverenin devlet olması ve ödemenin sermayeden değil de kamu gelirlerinden (vergilerden) yapılması, sınıf mücadelesi açısından önemlidir. Bu konuda önce bir ayırım yapmakta yarar vardır. KİT gibi meta üretimine dönük işletmelerde çalışanlar, üretken emek oldukları için, zaten işçi sınıfı kapsamı içindedirler. Bunlar, kamu işletmelerinde işçi statüsünde istihdam edilirler, dolayısıyla sendikalaşma ve toplu sözleşme gibi haklardan büyük ölçüde yararlanırlar. Kamusal çalışmada ikinci tür alan, hizmet üreten kamu kuruluşlarıdır. Bu grupta genellikle kullanım değerine dayanan emek etkinliği sunan, dolayısıyla doğrudan sömürü ilişkileri içinde gözükmeyen çalışanlar yer alır. Özellikle, eğitim, sosyal güvenlik, sağlık, sosyal çalışma gibi "insanın yeniden üretimi"ne dönük hizmetleri görenler, korporatist örgütlenme koşullarından ötürü

konformist yönelimlere yatkındır. Bu özellikler, onların nesnel sınıf konumları açısından belirleyici olmasa da, öznel sınıf koşullarını olumsuz etkiler.

Bir kere korporatist çalışma biçimleri, hem devletin sınıfsal karakterini gizler hem de çalışanların sınıfsal konumlarını belirsizleştirir. Kamu ajanı statüsü (memur kimliği), bir yandan devletin sınıflar üstü, bağımsız bir organ olduğu yanılsamasına yol açarken, öte yandan çalışanların özerk olduğunu sandıkları bir kamusal hizmet veya kamusal yarar tekeline sahip buldukları düşüncesini pekiştirir. Bu bakış açısı, hizmet işçilerinin proleter kimliğini örter, böylece hem emeğin kendi içinde bölünmesini kolaylaştırır, hem de sınıf egemenliğinin meşrulaşmasına hizmet eder.

Öte yandan ne hizmet ne de kamu sektörü çalışanları türdeş bir bütün oluşturur. Örneğin üst bürokratik kademelerde çalışanlar (yönetici pozisyonlar) ve politik ve ideolojik aygıtlarda görev yapanlar, özellikle politik kararların alınmasına ve uygulanmasına katılanlar, sınıfsal açıdan çelişik bir konumdadır. Çünkü bunlar, örneğin özel kesimde iseler, sermayenin yönetimi ile bundan kaynaklanan denetim işlevlerini yerine getirmek suretiyle doğrudan sermayenin çıkarlarına hizmet ederler. Benzer biçimde kamuda da devletin 'kolektif kapitalist' karakterinden türeyen işleri görerek, kapitalist toplumun sürekliliğine katkıda bulunurlar. Dolayısıyla politik ve ideolojik açıdan sermayenin egemenlik anlayışını taşır ve burjuva iktidar ilişkilerini yeniden üretirler. Daha önemlisi sınıf mücadelesi süreçlerinde işçi sınıfına ve onun çıkarlarına karşı bir tutum takınırlar. Özellikle devletin sınıfsal karakteri konusundaki yanılsamaların etkisi altındaki kesimler, bürokratik çalışmanın olumsuz belirlenimlerinden kendilerini kolay kolay kurtaramazlar. Bunun için kamusal çalışma koşullarının sınıf kapasitesi dinamikleri üzerindeki etkileri ayrıntılı olarak incelenmelidir. Örneğin pazar için değil de toplum için üretimde bulunduğu düşüncesi, sınıf temelindeki karşı çıkışları frenler. Benzer biçimde devlet adına işgörmek, çalışanların devletle özdeşleşmelerine, dolayısıyla devletin sınıfsal özünü görememelerine ve sınıf mücadelesinin stratejik hedeflerinden uzaklaşmalarına neden olur. Bürokratik çalışmadan veya müşteri ile yüzyüze ilişki içinde bulunmaktan kaynaklanan koşullar da çeşitli zaafılara yol açar. Bu zaafılar, sınıf bilincinin gelişmesini önlemek ve örgütlenme yeteneğini kısıtlamak suretiyle sınıf kapasitesini daraltır. Beyaz yakalıların ve kamu çalışanlarının genellikle orta sınıf değerlerine yönelmelerinde, sınıf atlama özlemi içinde bulunmalarında, mesleki rekabet saikleriyle hareket etmelerinde ve korporatist değerlerle bütünleşmelerinde, bu etmenlerin önemli bir payı olduğu saptanmıştır.

Günümüzde kamusal alanın radikal bir dönüşümle yüz yüze bulunması, konunun yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Örneğin devleti küçültmeye dönük güncel politikalar, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal çalışma gibi toplumsal hizmet sunumuna dönük kamusal çalışma alanlarını giderek daraltmaktadır. Kamusal hizmet üretiminin daralması, öncelikle bu sektörde çalışanların işsizleşmesiyle

sonuçlanmaktadır. Öte yandan kamu yönetimini teknokratikleştirme çabaları yoğunlaşmakta, bu da, teknokratik ideolojilerin kamu görevlilerine egemen olmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bu sektördeki proleterleşme süreçlerinin ve sınıf mücadelesi dinamiklerinin ayrıntılı olarak araştırılması gerekir.

SONUÇ

Sınıf çalışmalarında dikkat edilmesi gereken en önemli husus, üretim süreci içindeki maddi yerleri (kolektif iş süreci içindeki rolleri) veri alan nesnel sınıf ölçütleri ile toplumsal pratik içindeki yerleri veri alan öznel sınıf ölçütlerini birbirine karıştırmamaktır. Çünkü böyle bir yaklaşım, sınıfların nesnel belirlenimi ile sınıfsal durumun özneliği sorununun birbirine indirgenmesi sonucunu doğurur. Örneğin kolektif bilinç, örgütlenme yeteneği, dayanışma gibi daha çok sınıfsal durumun öznel koşullarını oluşturan etmenler, sınıfların nesnel belirlenim ölçütlerinin yerini alır ki, bu hem metodolojik hem de kuramsal açıdan doğru değildir. Çünkü bu durumda bilincin ya da örgütlenmenin olmadığı yerde sınıftan söz edilemeyeceği sonucuna varılır ki, bunun 'elveda proletarya' demeye götürmesi kaçınılmazdır. Buna karşılık nesnel sınıf yerlerinden yola çıkarak salt niceliksel bir sınıf tanımlama yetinmek de, özellikle siyasal sonuçları açısından sorunludur. Örneğin sınıfın nesneliği baz alınıp, uvyerist politikalara ya da reformist pratiklere yönelinmektedir. Daha vahimi ise, öznenin tarihten kovulmasıyla sonuçlanan bir olumsal siyaset (insan iradesinin rolünü reddeden) anlayışına teslim olunmasıdır ki, bunun da 'hoşgeldin yeni toplumsal hareketler' demeye götürdüğü bilinmektedir.

Oysa tarihselci yaklaşıma göre sınıfsal oluşum diyalektik bir süreçtir: Üretim süreci içindeki yerler, sınıfsal oluşumunun yalnızca bir uğrağıdır ('kendinde sınıf'). Sınıf öznenin söz edebilmek için bu uğrağın ötesine geçmek, yani, sınıf çıkarılarının farkına varmak, bu çıkarılar doğrultusunda akılcı bir biçimde ve kolektif olarak hareket etmek ('kendi için sınıf') şarttır. Beyaz yakalı sektörün ve kamusal çalışma biçimlerinin bu açıdan bazı negatif koşullar içerdiği doğrudur. Ancak buradan yola çıkarak söz konusu emek kategorilerini işçi sınıfı kapsamı dışına çıkarmak doğru değildir. Çünkü bu sorun mavi yakalı sektör için de geçerlidir. Eğer sınıfsal durumun nesneliği etkin bir toplumsal güç olmaya yetseydi, siyasete gerek olur muydu?

Toplumsal öznenin kuruluşu, sınıfların nesnel yerlerinin tanımlanmasından daha kapsamlı ve karmaşık bir sorun olup, egemen sınıfın, başta devlet aygıtı olmak üzere tüm yasal-politik üstyapıyı, ideolojik ve kültürel süreçleri kendi sınıf çıkarları doğrultusunda *neden* ve *nasıl* kullandığıyla yakından ilintilidir. İşçi sınıfının, gerek bir bütün olarak gerek kesimsel olarak örgütsel kapasitesini gerçekleştirilmesi ve etkin bir toplumsal özne haline dönüşmesi, ancak sermaye sınıfına karşı vereceği ekonomik, politik ve ideolojik mücadelelerle gerçekleşir. Sınıf mücadelesini yürüten sınıflardır, ama sınıfları yaratan da sınıf mücadelesi süreçleridir. Tarihsel özneyi kurmanın, yani proletaryayı etkin bir toplumsal güç haline getirmenin tek yolu devrimci pratiktir.